Пише: Петар В. Шеровић
среда, 05 октобар 2011 07:06

Ако Север победи, не би само дошло до пропасти нашег власништва. Био би то увод у владавину анархије и неверја те, у крајњој линији, узрок нестанка слободне и одговорне власти; био би то тријумф трговине, банака, фабрика... *

Ове године је сто педесета годишњица почетка тзв. Америчког грађанског рата. Непријатељства између држава Севера и Југа формално су отпочела 12. априла 1861. када су јединице регионалне одбране града Чарлстона, Јужна Каролина, отвориле артиљеријску ватру на тврђаву Самтер и већ наредног дана издејствовале њену предају. То импозантно здање саграђено од опеке било је лоцирано на приобалном острву у непосредној близини поменутог града, а у њему је још увек био смештен гарнизон армије САД иако је Јужна Каролина 20. децембра 1860. прогласила своје отцепљење од САД. Сам напад уследио је тек пошто је објављена наредба Абрахама Линколна да се гарнизону тврђаве Самтер упути појачање.

Школски уџбеници говоре да је Амерички грађански рат почео након што је новоизабрани председник САД Абрахам Линколн предузео све неопходне мере које су имале за коначни циљ гушење „оружане побуне“ на Југу и укидање инситуције ропства у целој земљи. Био је на челу федералне државе током великог рата против отцепљених робовласничких држава које су се политички објединиле у виду Конфедерације Америчких Држава (Confederate States of America). Након четири године тешких ратних искушења успео је да спаси „Унију“, тј. да врати поменуте државе под суверенитет САД те да дефинитивно укине институцију ропства на целој територији федералне државе.

Када је реч о историјату ропства у британским северноамеричким колонијама, ваља имати у виду чињеницу да су први робови тамо допремљени 1638. и то у Масачусетс (на Северу), потом 1671. у Јужну Каролину (на Југу), а онда и у остале колоније широм контин ент а.

Међутим, многи на Југу, у бившим државама Конфедерације, и дан-данас сматрају да Линколн јесте „спасао“ Унију, али само у географском смислу. Победом Севера земља је,

у ствари, престала да постоји као Унија добровољно окупљених „слободних, суверених и независних држава“ онако како су је првобитно успоставили и устројили њени оснивачи. Уместо тога Америка је израсла у „нацију“ са снажно централизованом федералном влашћу. Ратом јесте дошло до формалне изменедруштвеног статуса четири милиона црних робова. Но, иако *de jure* више нису били робови, они су *de facto* постали ништа друго до једна аморфна маса готово сасвим обесправљене и политички потпуно неартикулисане црне сиротиње, одн. жртва најтежег облика расне сегрегације и економске експлоатације. Рат није довео до „поновног рађања слободе“ већ се десило управо супротно: њиме је иницира процес велике централизације власти чиме је, како то тврде историчари Чарлс Адамс и Џефри Роџерс Хамел
[1]
, у Америци суштински ограничена слобода.

Сматра се да је и сам термин „Амерички грађански рат“ сасвим неадекватан, јер се Југ није упустио у отворену оружану побуну против федералних власти иако је за то био неправедно оптужен након артиљеријског бомбардовања тврђаве Самтер. Једанаест јужних држава једноставно је донело одлуку да у својству „слободних, суверених и независних држава“ искористе своје легитимно право да се одвоје од САД и да крену даље сопственим путем. Прецизнији назив за оружани сукоб до којег је дошло између северених и јужних америчких држава био би Рат за независност Југа, или Други рат за независност – рат који је наметнула и испровоцирала Линколнова републиканска администрација у Вашингтону.

Око питања ропства у САД

Треба имати у виду да се у људском друштву диљем планете све до 19. века сматрало да је институција ропства једна посве нормална ствар. Афрички трговци робљем извезли су 11 милиона црних робова у Нови свет од којег броја је 4 милиона доспело до португалског Бразила, 3,6 милиона до британских и француских карипских колонија, а 2,5 милиона до шпанских поседа у Централној и Јужној Америци. Њих 500.000, или 5% од поменутог укупног броја црних робова, допремљено је до обала британских колонија и потом САД на северу Америке.

Први корак ка укидању ропства као институције предузела је Британија 1807. доношењем Закона о аболицији трговине робљем (*Act for the Abolition of Slave Trade*). Тај закон је учинио нелегалном трговину афричким робљем, али не и само робовласништво. Нешто касније те исте године САД су усвојиле сличан закон који је назван „Закон о забрани увоза робова“ (

Act to Prohibit the Importation of Slaves
), а којим је забрањен увоз робова кроз све домаће луке. Амерички конгрес је 1819. изгласао закон којим је трговина робљем ван граница САД проглашена врстом пиратерије, а за пиратерију је била предвиђена смртна казна. Британија је 1833. донела Закон о еманципацији (
Emancipation
Law
), чиме је укинута институција ропства на свим територијама Британског царства, а Британски парламент је издвојио суму од 20 милиона фунти у сврху обештећења бивших робовласника.

Када је реч о историјату ропства у британским северноамеричким колонијама, ваља имати у виду чињеницу да су први робови тамо допремљени 1638. и то у Масачусетс (на Северу), потом 1671. у Јужну Каролину (на Југу), а онда и у остале колоније широм контин ент
а. Показало се да је употреба робовске радне снаге веома корисна, одн. веома исплатива у условима аграрне економије, али ју је свакако било доста тешко оправдати у светлу хришћанског морала и етике. Тако је Масачусетс, следећи канадски преседан, први укинуо ропство на својој територији, али тек 1783, односно
више од сто година након што су први робови приспели у ту колонију.

Пример Масачусетса следила је неколицина држава на северу САД и то крајем 18. и почетком 19. века. Иако је неоспорна чињеница да је филантропија једног не малог броја људи свакако одиграла значајну улогу при доношењу одлуке о укидању ропства, мора се ипак констатовати да је главни мотив за предузимање корака у правцу аболиције ропства била чињеница да је робовски рад, у сада већ поприлично измењеним друштвено-економским условима на Северу, постао економски неодржив. Просто речено, тамошњи власници капитала су увидели да робовласништво постаје непрофитабилно у условима убрзаног развоја индустријског капитализма којег је у стопу пратило све масовније досељење јефтине радне снаге из Европе. Дакле, економски интереси били су ти који су диктирали како увоз робова у 17. веку, а тако и праксу аболиције ропства у неким од држава Севера крајем 18. и током прве половине 19. века.

Да филантропски сентименти нису били основни разлог за укидање ропства у државама Севера указује и чињеница да ни „домаћи“ тек ослобођени црнци, нити слободни црнци из других држава, тамо нису били ни најмање добродошли. У Индијани, Илиноју и Охају су чак изгласани закони (*Exclusion Laws*) којима је забрањено досељење слободних Афро-американаца, а они који су тамо већ живели нису поседовали ни право гласа нити право сведочења пред судовима. У неким деловима тих истих држава захтевало се од

слободних црнаца да положе новчану кауцију која би служила као гаранција за њихово примерно понашање.

Исто тако, врло је важно уочити да је до „северњачке аболиције“ дошло тек након дуже припреме домаћег јавног мнења и пружања могућности робовласницима да на време продају своју „имовину“ на пијацама Југа и тако изврше „конверзију“ својих робова у неку другу врсту продуктивнијег власништва. И заиста, највећи број њих није пропустио да искористи ту прилику, те је велики прилив „северњачких робова“ на Југ допринео да се број робова у јужњачким државама знатно увећа и да тамошњи инвеститори уложе велика средства у ту врсту „својине“.

Већа концентрација робовске радне снаге била је евидентирана на неких десетак хиљада плантажа памука. Око 3.000 плантажера поседовало је више од 100 робова, а њих 14 више од 1.000. Сматра се да је око два милиона робова било ангажовано на пословима производње памука; око милион је обављало другу врсту пољопривредних послова, док их је отприлике исто толико (око милион) било ангажовано у грађевинарству, рударству, дрвној индустрији, транспорту, или као послуга у домаћинствима.

Пољопривредна производња на Југу првобитно се ослањала на производњу дувана, али након изума машине за издвајање семена од влакана памука (Ели Витни, 1793) убедљиво најзначајнија и најпрофитабилнија грана пољопривреде постало је узгајање памука. Јефтина производња памука на америчком Југу, заснована на коришћењу робовске радне снаге, довела је до наглог развоја текстилне индустрије у Енглеској, што је, са своје стране, водило до све веће потражње овог индустријског биља. Нагли раст производње памука коинцидирао је са свежим приливом „северњачких робова“ на Југ током прве половине 19. века тако да се, на основу те чињенице као и на основу природног прираштаја, популација црних робова на Југу попела са око милион 1805. на око 4 милиона душа 1860, што је представљало око 43% укупног становништва Југа. Ипак, од укупно 1,6 милиона породица на Југу само њих 384.000 је поседовало робове. Од тог броја 88% је поседовало мање од 20 робова, те се може сматрати да се овде радило о породицама нешто успешнијих фармера. Већа концентрација робовске радне снаге била је евидентирана на неких десетак хиљада плантажа памука. Око 3.000 плантажера поседовало је више од 100 робова, а њих 14 више од 1.000. Сматра се да је око

два милиона робова било ангажовано на пословима производње памука; око милион је обављало другу врсту пољопривредних послова, док их је отприлике исто толико (око милион) било ангажовано у грађевинарству, рударству, дрвној индустрији, транспорту, или као послуга у домаћинствима.

Тежња ка укидању ропства у САД као узрок „Грађанског рата“

Абрахам Линколн је 22. септембра 1862, током друге године рата, обелоданио своју намеру да објави „Проглас о еманципацији“ (*Emancipation Proclamation*) што су неки страни ратни извештачи одмах окарактерисали као ништа друго до један велики пропагандистички трик америчког председника. Наиме, та „ратна мера“ (
war
measure
), како је сам Линколн назвао свој Проглас о еманципацији робова, односила би се искључиво на државе Конфедерације и то само оне делове тих држава који нису били под контролом војске Уније. Дакле, најављени указ се не би односио на робовласнике и њихове робове у државама које су биле лојалне федералној Влади, као ни у Мисурију, Кентакију, Мериленду, Тенесију и оним деловима Вирџиније и Луизијане који су већ били под окупацијом федералне војске. Према истом указу, робови на оним територијама држава Конфедерације које нису биле под контролом војске Уније требало је да постану „заувек слободни“ 1. јануара 1863. – сто дана након што је објављена намера да се Проглас објави – али само уколико те државе „остану у стању побуне“ након тог датума. Оним „побуњеничким“ државама које би се поново прикључиле Унији и опет послале своје представнике у Конгрес САД пре 1. јануара 1863. било би дозвољено да задрже своје робове. За такве државе се не би више сматрало да су у „стању побуне“ и институција ропства на њиховој територији била би и даље поштована. Британски лист *Лондонски посматрач* (*London Spectator*) у свом броју од 11. октобра 1862. пише: „Принцип (Прокламације) није тај да једно људско биће не сме поседовати неко друго људско биће, већ да га не сме поседовати уколико он као власник није лојалан Сједињеним Америчким Државама“ [2].

У вези са робовима у државама које су биле лојалне федералној Влади и робовима у оним деловима држава Конфедерације који су већ били под окупацијом војске Уније, Линколн је, децембра 1862, изнео три предлога за „допуну Устава“ САД (*Constitutional Amendment*). Први је предвиђао да се робови на које се не односи „Проглас о еманципацији“ постепено ослобађају током временског периода од 37 година који ће се завршити 1. јануара 1900. Други предлог предвиђао је надокнаду штете за робовласнике, док је трећим требало да се о државном трошку изврши депортација ослобођених црнаца ван земље, одн. њихова релокација у Латинској Америци или Африци. О идеји еманципације

црних робова није се, дакле, размишљало ван идеје о њиховој депортацији. Министар морнарице Гидеон Велс написао је у свом дневнику да је Линколн „сматрао да постоји суштинска потреба да се обезбеди азил за расу коју је еманциповао, али расу која никад неће бити призната нити прихваћена као нама једнака“
[3]
.

Конгрес је одбио да прихвати Линколнове предлоге, ниједна од држава Конфедерације није искористила понуду да се у року од 100 дана врати под окриље Уније, а рат је потрајао још две године и четири месеца. 1. јануара 1863. објављен је „Проглас о еманципацији“, а осам месеци након завршетка рата, 6. децембра 1865, ратификована је 13. допуна Устава САД којом је, без примене принципа постепености, компензације или депортације, укинута институција ропства на целој територији САД.

Није, дакле, тешко закључити да ни главни повод нити главни узрок за рат између САД и држава Конфедерације није била борба за укидање, одн. борба за одбрану институције ропства. Главни повод за рат била је намера Линколна да користећи насилна средства врати амерички Југ под окриље Уније, а та намера дочекана је непоколебљивом опредељеношћу јужњачких држава да заштите своје легитимно право на пун суверенитет. Јасно је да пословни и политички лидери Севера свакако нису повели рат против Југа ради ослобођења црних робова, а величанствени патриотски занос „Побуњеника Џонија“ (*Johnny Reb* – надимак за јужњачког војника) недвосмислено је указивао на чињеницу да циљ његове борбе никако није могла бити одбрана институције ропства, већ неки много узвишенији принцип.

Треба рећи и то да је иницијатива за насилно враћање јужњачких држава под суверенитет Уније била у непосредној вези са питањем даљег остварења буџетских прихода САД. Више од 50% буџетских прихода САД пре почетка рата чинила је царинска такса на увезену робу за широку потрошњу из Британије и Француске, а увоз те робе је у највећој мери био омогућен извозом памука са Југа. Без извоза памука не би било ни увоза стране робе, а без увоза стране робе не би било основних буџетских прихода. Ваља рећи и да високе стопе царинских намета на увоз нису служиле

искључиво зато да би се њима пунио савезни буџет. Служиле су и као генератор високих цена за увезену робу, а високе цене увезене робе чиниле су робу произведену у све бројнијим фабрикама Севера конкурентном што је индустријску производњу на Северу чинило све јефтинијом и профитабилнијом. У условима сецесије Југа и губљења памука као главног извозног артикла брзо би дошло до драстичног смањења увоза робе у САД и, сходно томе, драстичног смањења буџетских прихода. Тако произведена ланчана реакција даље би довела и до значајног пада конкурентности робе произведене на индустријском Северу што би, упоредо са губљењем Југа као најзначајнијег тржишта за северњачку индустријску робу, проузроковало драстичне поремећаје у индустријској производњи.

Стварни узрок „Грађанског рата“

Због чега је онда питање аболиције ропства, одн. еманципације робова, толико добило на значају у јавном мњењу Севера и зашто је то питање постало лајт мотив Америчког грађанског рата, бар када је у питању његова „службена“, а тако и, „уџбеничка“ верзија? Да бисмо дали одговор на ово питање морали бисмо укратко да размотримо питање ривалитета између Севера и Југа који је своје корене имао већ у најранијим фазама британског колонијалног присуства у Северној Америци.

До првобитне поделе британских поседа у Америци на географски *Север* и *Југ* дошло је 1606. године када је енглески краљ Џејмс I доделио Лондонској компанији (
London
Company
) право на експлоатацију ресурса на територијама које су распростирале јужно од 38. степена северне ширине, а потом и Плимутској колонији (
Plymouth
Colony
) на територијама северно од 41. степена северне ширине. Ниједна од поменутих територија није имала ограничење ка западу. Нешто касније је дошло до неколико исправки овог разграничења, јер је Плимутска колонија покорила холандске поседе ка југу који су тада укључени у територију која је називана Севером. Исто тако, територије Делавера и Мериленда налазиле су се северно од Вирџиније, али су постале део целине која је називана Југом. Линија поделе налазила се негде између 38. и 39. степена северне ширине.

До ривалитета између колонија, које су све више утврђивале свој идентитет на основу своје припадности Северу или Југу, дошло је још у најранијим фазама њиховог развоја.

Тај ривалитет био је заснован на трвењима па чак и оштрим сукобима око питања насељавања нових колониста, трговине, експлоатације природних богатстава, те остваривања утицаја на свеукупна политичка и економска збивања у британским колонијама у Америци.

Сукоб са британском круном омогућио је колонијама да усагласе своје интересе стварањем заједничке платформе у борби за независност. Након стицања независности, међутим, поново су испливали стари економско-политички антагонизми иако су се бивше колоније, а сада независне државе, окупиле под заједничким кровом Сједињених Америчких Држава. Овде је значајно нагласити да питање институције ропства ни у једном тренутку није представљало проблем у међуколонијаним односима. Робовласништво је постојало у свим британским колонијама у Америци. Пијаце робова, на којима су црнци продавани и куповани, постојале су у готово свим значајнијим градовима како Севера тако и Југа. У самој „Декларацији независности“ (*Declaration of Independence*
) ропство као институција уопште није ни споменуто.

Након конституисања САД робовласништво је било легално у свим савезним државама сем у држави Масачусетс, а било је легално зато што је робовски рад углавном још увек доносио значајну економску добит. Трговина „људским месом“ виђена је као сасвим исправан вид пословања, а било је прописано да се државе чланице САД периодично изјашњавају о питању даљег легалитета трговине робљем. Тако су 1808. године за наставак легалне трговине робљем гласале три „слободне“ државе (Њу Хампшир, Масачусетс и Конектикат на Северу) и четири „робовласничке“ (Северна Каролина, Јужна Каролина, Џорџија и Мериленд на Југу, мада су Мериленд, Кентаки, Мисури и Делавер касније попримили статус „пограничних држава“); за укидање трговине робљем гласале су две „слободне“ државе (Њу Џерси и Пенсилванија на Северу) и две „робовласничке“ (Делавер и Вирџинија на Југу).

До првобитне поделе британских поседа у Америци на географски *Север* и *Југ* дошло је 1606. године када је енглески краљ Џејмс I доделио Лондонској компанији (
London Company
) право на експлоатацију ресурса на територијама које су распростирале јужно од 38. степена северне ширине, а потом и Плимутској колонији (
Plymouth Colony
) на територијама северно од 41. степена северне ширине.

Речено је да су економски интереси (непрофитабилност робовског рада у условима јачања индустријског капитализма и све већег прилива јефтине радне снаге из Европе) диктирали да се ропство као институција постепено укине у северним државама, те да се већи део тамошњих робова постепено прода на пијацама градова јужних држава САД током прве половине 19. века. Паралелно са тим процесом, и исто тако постепено, почео је да се развија све жешћи политички сукоб између северних и јужних држава око питања ропства, а основни разлог за то била је борба за надмоћ на нивоу Сената САД где су једнако, са по два сенатора, биле заступљене и „робовласничке“ и „слободне“ државе.

Наиме, због све већег прилива европских досељеника који су своје ухлебљење најчешће налазили као јефтина радна снага у индустријској производњи у градовима на Северу, број становника у „слободним“ државама растао је много брже него што је то био случај у оним „робовласничким“. То је постепено довело до успостављања контроле „слободних“ држава над Представничким домом (Конгресом), тако да је Сенат, са својим правом вета, постао главно поприште борбе за надмоћ између Севера и Југа. Стари ривалитет, чији је основни садржај била борба за остваривање утицаја на свеукупна политичка и економска збивања у региону сада је добио нову форму у виду сукоба око питања институције ропства. Суштина сукоба, међутим, била је битка за остварење економско-политичке доминације како у земљи тако и над неколицином великих политичко-административних јединица званих Територијама, које су заузимале огромне просторе између тадашњих западних граница САД и пацифичке обале северноамеричког континента.

Упоредна табела Сједињених Америчких Држава и Конфедерације Америчких Држава		
	САД	**КАД**
Укупно становништво	22.100.000 (71%)	9.100.000 (29%)
Слободно становништво	21.700.000	5.600.000
Број робова 1860	400.000	3.500.000
Број војника	2.100.000 (67%)	1.064.000 (33%)
Дужина железничке пруге	35.064 км (71%)	14.223 км (29%)
Индустријска роба	90%	10%
Производња оружја	97%	3%
Производња памука 1860	занемарљиво	4.500.000 бала
Производња памука 1864	занемарљиво	300.000 бала
Предратни извоз САД	30%	70%